

Теофіл РЕНДЮК,
доктор історичних наук,
директор Інституту добросусідства,
Надзвичайний і Повноважний Посол

ВСТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКО-РУМУНСЬКИХ ВІДНОСИН У 1917–1923 рр.: ЕТАПИ, ПОСТАТІ

Анотація. Проаналізовано три основні етапи та особливості встановлення та розвитку українсько-румунських відносин упродовж 1917–1923 років, які збіглися зі змінами політичних режимів в Україні того часу. Перший етап охоплює військово-дипломатичні відносини з Королівською Румунією Української Народної Республіки періоду Центральної Ради (липень 1917 р. – травень 1918 р.); другий – дипломатичні відносини Української Держави періоду гетьмана П. Скоропадського (червень 1918 р. – грудень 1918 р.); третій – УНР періоду Директорії (січень 1919–1923 рр.).

Узагальнено досягнення української дипломатії в Румунії та прорахунки, які з часом мали далекосяжні негативні наслідки.

Ключові слова: Українська Народна Республіка, Українська Держава, Королівство Румунія, військово-дипломатичні відносини, Надзвичайна дипломатична місія, Генеральне консульство, Угода про економічне співробітництво, українська громада.

Румунія фігурує серед першої групи зарубіжних країн, з якими новостворена Українська Народна Республіка встановила і впродовж 1917–1923 років розвивала важливі за змістом та напрямками дипломатичні відносини. За цей період українсько-румунські дипломатичні відносини пройшли три етапи, які, не скільки в часі, як за змістом, збіглися зі змінами політичних режимів в Україні тієї доби. Перший етап – це встановлення та розвиток військово-дипломатичних відносин Українською Народною Республікою часів Центральної Ради (липень 1917 р. – травень 1918 р.) з Королівством Румунія; другий – Українська Держава періоду гетьмана П. Скоропадського (червень–грудень 1918 р.); третій – УНР періоду Директорії (1919–1923 рр.).

Паралельно, у березні–квітні 1919 року в Бухаресті перебувала спеціальна дипломатична місія Західно-Української Народної Республіки на чолі з доктором наук С. Витвицьким, яка вела переговори з міністром закордонних справ Румунії того часу І. Бретіану та керівником французької військової місії в Румунії, генералом Е. Бертело щодо Буковини, Східної Галичини та спільних дій проти наступу більшовицької Росії.

Слід зазначити, що Румунія була однією з перших сусідніх країн, з якою нова автономна Україна встановила військово-дипломатичні відносини ще в липні 1917 року. Водночас ініціатива започаткування таких відносин належала Києву, який, в особі тодішнього секретаря міжнаціональних справ Центральної Ради О. Шульгина, звернувся до Румунії з проханням надати допомогу – збройні формування для захисту військових складів, розташованих в Одесі, Києві та Полтаві від грабіжників.

Безперечно, Румунія переслідувала власні інтереси у відносинах з автономною Україною того бурхливого часу. Головним її завданням було повернути кілька тисяч румунських військовополонених – колишніх вояків австро-угорської армії, які були інтерновані в різних регіонах України, зокрема в Дарницькому таборі для полонених у Києві. Наступним – рекуперація військового майна Румунії, яке під час двох останніх років Першої світової війни опинилося на території України. І третім – не менш важливим – є систематичне інформування Ради Міністрів Королівської Румунії та власне короля Фердинанда I про непересічні політичні трансформації та військові події, що в прискореному режимі відбувалися на території України.

Першим військовим дипломатом Румунії, акредитованим при Генеральному секретаріаті автономної України, не випадково став генерал Константін Коанде (липень 1917 р. – березень 1918 р.). Після ліквідації більшовиками Ставки верховного головнокомандувача російської армії, розташованої у Могильові, акредитовані при ній військові місії країн-союзниць колишньої царської Росії переїхали до Києва. Серед них була і військова місія Королівства Румунія на чолі з К. Коанде – досвідченим військовим діячем, знавцем кількох європейських мов з широкими контактами в канцеляріях провідних країн світу та фахівцем у справах російської армії. Пізніше, у своїх мемуарах О. Шульгин дуже тепло писав про першу зустріч із К. Коанде: «Серед тих людей, які бували у мене особливо часто, як зараз, стоїть у мене перед очима одна фігура, фігура старого генерала з великими білими вусами в блискучій уніформі з численними відзнаками всіляких орденів. Певно, що за дуже довгий вік цьому генералові довелося побувати і в боях, але ще більш певно, що чимало часу він провів у штабах, а ще більше на службі при дворі... Це був генерал Коанде, військовий аташе Румунії при російській армії, що з розвалом фронту і появою більшовиків приїхав до нас у Київ» [1].

Нагальна потреба розв'язання проблем, що постали в українсько-румунських відносинах, прискорила процес призначення при Раді Міністрів Королівства Румунії, яка тимчасово перебувала в м. Ясси разом із королем Фердинандом I, у зв'язку з окупацією Німеччиною та Болгарією румунської столиці – м. Бухарест, повноважних і офіційно акредитованих українських представників. Першими з них, починаючи з кінця 1917 року, стали члени Української військової місії Української Народної Республіки на чолі з А. Галіпом. Вони систематично інформували Київ про ставлення румунської сторони до інтересів України загалом, зокрема й щодо українського руху в Бессарабії та на Буковині. Водночас голові Української військової місії в Яссах А. Галіпу та делегату Центральної Ради Є. Голіцинському було доручено ініціювати переговори з акредитованими там представниками Антанти задля визнання нею де-юре української державності та встановлення з Українською Народною Республікою дипломатичних відносин [2]. Цьому сприяв той важливий факт, що в Яссах також перебувала Ставка командувача Українським фронтом, сформованого в грудні 1917 року внаслідок злиття Румунського і Південно-Західного фронтів російської армії, на чолі з генералом Д. Щербачовим, а також перебували військові місії Франції, Великої Британії та США [3].

Серед нагальних завдань Української військової місії УНР у Яссах була евакуація українських солдат і офіцерів із колишньої царської армії, а також українського військового майна, які тоді продовжували перебувати на території Румунії. Зокрема, у Яссах залишилася 6-та автомобільна рота, а у м. Фельтичени – 20-та автомобільна рота, яка налічувала вкрай необхідних тоді 75 легкових і вантажних автомобілів [4].

Аналогічну роботу проводив і генерал К. Коанде в Києві. Так, 13 грудня 1917 року представник Королівства Румунії звернувся до Генерального секретарства міжнаціональних справ Центральної Ради з проханням до української сторони надати можливість останнім двом тисячам румунських вояків – вихідцям із Трансільванії, які свого часу воювали на боці Австро-Угорщини в Галичині та потрапили до полону царської армії, дістатися залізничним шляхом до Румунії. Слід зазначити, що систематична відправка румунських полонених ешелонами чисельністю 800–1000 осіб за маршрутом Київ–Жмеринка–Кишинів–Ясси практикувалася, починаючи з літа 1917 року [5]. Для тих, хто тимчасово продовжував залишатися в Дарницькому таборі, було створено всі можливі умови для сприятливого перебування до відправки на батьківщину – зокрема для них видавали газету із символічною назвою «Роминія Марє/Велика Румунія», що почала виходити у Києві 20 липня 1917 р. Це друковане видання румунською мовою виходило щотижня. Загалом за шість місяців вийшло 23 номери, накладом, що власне задовольняв інформаційні та пропагандистські потре-

би руху понад 120 тис. румунських військовополонених на території Росії. У газеті було висвітлено різнопланові події, але центральні теми – волонтерство і пропаганда задля залучення до Корпусу румунських добровольців щонайбільшої кількості колишніх військовополонених. Найбільшим накладом, 5000 примірників, вийшов перший номер, а до вересня 1917-го – 3000 примірників. Згодом кількість номерів газети істотно зменшилася, а останній – у грудні 1917 року вийшов накладом майже 500 примірників. «Роминію Марє» розповсюджували безкоштовно за всіма таборами царської Росії, де були ув'язнені румунські солдати. Також цю газету отримували румунські та іноземні особи, які в той час проживали на території Росії. 20-й – останній номер газети Корпусу румунських добровольців у Дарниці вийшов друком 5 грудня 1917 р., незадовго до того, як зазначений Корпус під Києвом припинив своє існування [6]. Як свідчать архівні документи, прохання румунської сторони щодо відправлення військовополонених до батьківщини було повністю задоволене [7].

Отже, діяльність Української військової місії Української Народної Республіки на чолі з А. Галіпом у Яссах та аналогічна робота генерала К. Коанде в Києві стали головною метою початкового етапу розвитку українсько-румунських військово-дипломатичних відносин у 1917 році.

Проте на початку 1918 року у двосторонніх відносинах розпочалася смуга негативних явищ, викликаних, з української сторони – переорієнтацією керівництва УНР на зміцнення відносин із Четверним союзом, а з румунської – інтервенцією румунської армії в Бессарабію та її приєднанням 27 березня 1918 року до Румунії.

За таких обставин спільним головним завданням обох сторін було налагодження взаємовідносин із гострого на той час бессарабського питання, до якого Україна виявляла підвищений інтерес у зв'язку з численним українським етносом, який проживав на території колишньої Бессарабської губернії Російської імперії. Нині не є таємницею той факт, що в липні 1917 року Центральна Рада відрядила до Петрограда спеціальну делегацію на чолі з В. Винниченком, яка мала б отримати згоду російської сторони на встановлення адміністративних кордонів автономної України, до складу якої мали б увійти 10 губерній, зокрема і вся Бессарабія. Тоді ж ця конфіденційна інформація стала відома румунському та молдовському (Т. Йонку) представникам у Києві, які оперативно проінформували про це власні уряди. Саме з цього моменту розпочалася спільна співпраця румунської та молдовської сторін, спрямована на недопущення включення цілої Бессарабії, або хоч тії її частини, де проживало українське населення, до складу України.

Попри те що у II Універсалі Центральної Ради від 7 листопада 1917 р. Бессарабія не фігурувала серед тих провінцій, які було включено до скла-

ду автономної України, підозри та недовіра, зокрема румунської сторони, до позиції України з бессарабського питання продовжували зростати. І це незважаючи на те, що керівництво УНР сприйняло введення румунських військ 12 січня 1918 р. та поступову окупацію всієї території Молдовської Демократичної Республіки як тимчасове явище, продовжуючи вважати Румунію можливим союзником у протистоянні більшовицькій навалі. Український політичний істеблішмент повірив у рішення Ради Міністрів Королівства Румунії від 4 січня 1918 р., на основі якого 7 січня того ж року Генеральний штаб румунської армії видав наказ про масований перехід через Прут – двома піхотними та двома кавалерійськими дивізіями, аргументуючи це лише необхідністю «відновлення порядку в Бессарабії та для забезпечення безперешкодного проходження потягів із провізією для фронту» [8]. Введення військ на територію Молдовської Демократичної Республіки румунське керівництво спочатку презентувало як тимчасовий акт, головним завданням якого було очищення Бессарабії від більшовизму та відновлення порядку й законності. Зважаючи на це, Українська Центральна Рада не відразу збагнула справжню мету такого кроку з боку Румунії, марно сподіваючись, що вигнання більшовиків із Бессарабії надалі призведе до спільної з румунами перемоги над ними і в Україні. У зв'язку з цим у відповідній заяві Генерального секретарства міжнародних справ Центральної Ради підкреслювалося, що «...Румунське Правительство, так само як і Правительство Української Республіки вважає цю окупацію тимчасовою» [9]. У цьому контексті сам О. Шульгин тоді зазначив, що «...румуні дійсно зайняли деякі пункти Бессарабії, але це не можна трактувати як окупацію, бо це зроблено тому, що більшовики хотіли одрізати Румунський фронт од тилу...» [10]. Незабаром, 13 січня 1918 р. голова українського уряду В. Винниченко публічно заявив, що в разі, якщо українці власними силами не впораються з більшовиками та анархією, то їм на допомогу прийдуть румуни [11].

Незважаючи на все це, у першій половині 1918 р. ставлення румунського представника в Києві до політичного курсу Української Центральної Ради зазнало глибинних негативних змін. Справа дійшла до того, що 15 січня 1918 р. О. Шульгиним, який попередньо особисто проконсультувався з головою Центральної Ради М. Грушевським, було поінформовано генерала К. Коанде про позицію керівництва української сторони щодо цього питання. Зокрема, О. Шульгиним було зазначено, що в разі надання Румунією військової допомоги, необхідної для протистояння більшовицькому наступу на УНР (яка так і не була надана ані збройними формуваннями, ані обіцяними трьома бронепотягами), українська сторона заявила про готовність дотримуватися принципу «вільного виявлення своєї волі бессарабським населенням» [12], що автоматично передбачало і врахування

права етнічних українців Бессарабії на приєднання до України. Це була глибоко продумана концепція М. Грушевського, передана румунському посланнику Міністром закордонних справ УНР О. Шульгиним у концентрованому вигляді. На жаль, у своєму донесенні до міста Ясси від 16 січня 1918 р., де тоді тимчасово перебував румунський уряд, у зв'язку з окупацією Бухареста австро-німецькими та болгарськими військами, К. Коанде відтворив суть українського підходу до розв'язання бессарабської проблеми в спотвореному вигляді, акцентувавши, що УНР не проти об'єднання Бессарабії з Румунією і Київ ангажувався підтримати такий процес. Він свідомо знехтував офіційною позицією керівництва УНР з бессарабського питання загалом та українського погляду щодо майбутньої долі українців Бессарабії зокрема. Це стало однією з причин небажаності подальшого перебування К. Коанде на посаді керівника румунської військово-дипломатичної місії в Україні, а з часом – і предметом тривалого обговорення політиками, дипломатами, науковцями й журналістами обох країн.

Слід зазначити, що К. Коанде, як керівник військово-дипломатичної місії Румунії в Україні, ретельно виконував свої обов'язки, іноді навіть занадто. Наприклад, посилаючись на публікацію українського журналіста Жаби від 28 лютого 1918 р. він поспішив поінформувати румунське зовнішньополітичне відомство про те, що УНР планувала приєднати повіт Хотин [13] – це північ тодішньої Бессарабії, де українське населення становило 79% від загальної кількості мешканців цього регіону. Безперечно, це була неперевірена інформація і вона не сприяла зміцненню довіри румунської сторони до незалежної УНР.

Центральна Рада була вимушена знову апелювати до гострого бессарабського питання відразу після повернення до Києва на початку березня 1918 року. Поява реальної загрози примусового об'єднання Молдовської Демократичної Республіки з Румунією змусили голову Ради Народних Міністрів УНР В. Голубовича надіслати 3 березня 1918 р. Раді Міністрів Королівства Румунії та урядам країн Четверного союзу ноту, в якій зазначалося: «Українське Правительство глибоко заінтересоване в долі пограничної області Української Республіки – Бессарабії. Не зважаючи на те, що області двох межуючих народів, українського і молдаванського, взаємно-перемежуються, не підлягає сумніву, що в північній частині бессарабської території живуть переважно українці, а в полудневій (між гирлами Дунаю і Дністра коло берегів Чорного моря) мають вони відносну більшість, і таким чином Бессарабія щодо свого етнографічного, економічного і політичного положення творить одну неподільну цілість з основною територією Української Народної Республіки. Володіючи значною частиною Чорноморського побережжя, в західній частині якого лежить великий економічний центр Одеса, з яким саме зв'язана ціла полуднева Бессарабія,

Українське Правительство вважає, що всяка зміна бувшої російсько-румунської грюаниці, особливо в її північній і полудневій частинах, глибоко нарушує політично-економічні інтереси Української Республіки» [14]. Але ця, різка за змістом, нота голови Ради Народних Міністрів УНР В. Голубовича залишилася без відповіді румунської сторони, чи то через те, що К. Коанде, збираючись до Румунії, не встиг її перекласти та передати за призначенням, або Рада Міністрів Королівства Румунія, остаточно визначившись із приєднанням Бессарабії, не вважала за потрібне відреагувати на офіційне звернення української сторони.

У будь-якому разі, завершення військово-дипломатичної місії К. Коанде в Києві припало на період загострення двосторонніх відносин. 5 березня 1918 р. перший офіційний румунський представник, акредитований при Центральній Раді УНР, поінформував керівника новопризначеного зовнішнього відомства Республіки М. Любинського про свій від'їзд до Румунії. На його заміну був призначений полковник К. Піетрару. У прощальному зверненні генерала К. Коанде зазначалося, зокрема, що «...Королівський Уряд Румунії тимчасово викликає мене до країни, тому я доручив полковникові К. Піетрару з румунської армії на Україні, котрий перебуває у Києві, заступати мене під час моєї відсутності при Раді Міністрів Української Народної Республіки у всіх справах, які відносяться до інтересів Румунського уряду» [15].

Натомість незаперечною заслугою генерала К. Коанде залишається те, що 9 лютого 1918 р., Румунія де-юре визнала Українську Народну Республіку з її Центральною Радою на чолі, як це тоді зробили й 12 інших держав [16].

Відповідні кадрові пертурбації відбувалися і щодо офіційних представників Української Народної Республіки, акредитованих при Раді Міністрів Королівства Румунія. Наприкінці березня 1918 року завершив свою місію в Яссах А. Галіп та його заступник П. Попович [17].

Місяцем пізніше інтереси УНР у Румунії представляв О. Севрюк – з часом відомий український посол у Німеччині та Італії, а починаючи з 1920 р. – політичний емігрант у Франції.

На жаль, Україна, через складну військово-політичну ситуацію того часу, офіційно заснувала свою Надзвичайну дипломатичну місію в Яссах лише 5 квітня 1918 р. Її очолив досвідчений дипломат М. Галаган. Крім нього, до складу місії увійшли: радник з військових справ К. Чеботаренко та урядовці-аташе О. Клор, А. Галіп й А. Леоніді.

Варто зазначити, що призначення М. Галагана першим посланником Української Народної Республіки при Раді Міністрів Королівства Румунія відбувалося в складних політичних умовах – за чотири дні до того, «як бессарабський Сфатул Церій проголосив приєднання цілої Бессарабії до Румунії», як про це зазначав у своїх спогадах сам український дипломат.

Тому одним з перших завдань, яке поставив перед собою перший керівник Надзвичайної дипмісії України в Яссах, окрім досягнення визнання Королівською Румунією де-юре Української Народної Республіки, було донесення до керівництва Румунії (про це М. Галаган писав згодом у своїх мемуарах) можливих кроків з боку української сторони щодо захисту інтересів «української частини людності Бессарабії» [18]. Перший посланник УНР ще перед своїм виїздом до Румунії обґрунтовано очікував, що «українська влада... буде домагатись запевнення в тій чи іншій формі прав української меншості на території Бессарабії» [19]. Сподівання

М. Галагана перетворилися для нього на чіткі директиви з боку голови Ради народних Міністрів В. Голубовича та, особливо, з боку М. Грушевського.

Отримавши повноваження (Вірчі грамоти) на виконання обов'язків посланника УНР при Раді Міністрів Королівства Румунія, у яких чітко було зафіксовано готовність офіційного Києва «закріпити мирні і дружні відносини між Королівством Румунія і Українською Народною Республікою» [20], М. Галаган вирушив до м. Ясси, де 9 квітня 1918 р. йому повідомили факт приєднання Бессарабії до Румунії. Унаслідок цього, – писав у своїх мемуарах перший посланник УНР – «вся етнографічно українська частина Бессарабії опинилася під протекторатом Румунії; правильніше буде навіть сказати, що за допомогою Бессарабської Директорії Румунія вже управляла цілою Бессарабією». За таких обставин перед М. Галаганом постало принципове питання – чи буде Українська Народна Республіка «протестувати проти такого рішення Сфатул Церій, зважаючи на те, що те рішення прийняте було під загрозою багнетів румунських вояків, які були введені в залу засідання під час голосування – отже, тим знасилувано волю заступників населення й ушкоджено інтереси української частини людності Бессарабії?» [21].

На виконання доручення Української Центральної Ради, Міністерство закордонних справ 19 квітня 1918 р. надіслало румунському урядові в Яссах ноту № 1512 за підписом Голови Ради Народних Міністрів УНР

В. Голубовича, яка включала зміст схваленої 13 квітня 1918 р. резолюції УЦР та посилання на «повідомлення п. Галіпа, свого особливого посланця в Румунії, котре свідчить про щирі прихильність Румунського Уряду і народу щодо України» [22]. У зв'язку з цим у ноті було висловлено надію, що обидві сторони дійдуть згоди у вирішенні складного питання щодо Бессарабії. Нота завершилася повідомленням про те, що посланник УНР «п. Галаган вже виїхав до Румунії і Уряд має надію, що в цей час він вже в офіційних зносинах з Румунським Урядом» [23].

Ці документи стали початком жвавого, тривалого та принципово важливого нотного обміну між зовнішньополітичними відомствами Української

Народної Республіки доби Центральної Ради та Української Держави періоду Гетьманату, з одного боку, та Ради Міністрів Королівства Румунія – з іншого, під час якого українська сторона послідовно обстоювала право етнічних українців північної та південної Бессарабії на самовизначення та можливе приєднання регіонів їх компактного проживання до України.

Так, 3 травня 1918 р. румунський уряд надіслав ноту-відповідь № 2527 на ноту МЗС УНР від 19 квітня того ж року за підписом тодішнього Міністра закордонних справ Румунії К. Аріона, у першому пункті якої наголошено, що «всі національні меншини Бессарабії, пропорційно представлені у “Сфатул-Церій”, повинні підпорядкуватися... більшості», тобто визнати факт приєднання Бессарабії до Румунії. У другому пункті румунської ноти на зазначене вище повідомлення уряду УНР про те, що він систематично отримував звернення від населення північної, східної та південної Бессарабії з проханнями захисту його національних інтересів, цинічно зазначалося, що «румунському Уряду невідомий жодний регіон Бессарабії, де населення назвало би себе українським та вимагало б приєднання до України». На особливу увагу заслугоує твердження румунської сторони про те, що «неспростовним фактом є те, що по той бік Дністра проживає численне румунське населення, по відношенню до якого румунська Бессарабія, а, як наслідок, сьогоднішня Румунія могла б вимагати прав, ідентичних з тими, яких Україна вимагає по відношенню до українців Бессарабії» [24].

Слід зазначити, що на інтенсивності українсько-румунського нотного листування відразу не відобразилася навіть зміна 29 квітня 1918 р. форми державного ладу в Україні – перехід від УНР і Центральної Ради до Української Держави на чолі з гетьманом П. Скоропадським. Хоча М. Галаган в Яссах і залишався на посту керівника української дипломатичної місії лише до 2 травня 1918 р., послідовність представлення позиції української сторони з бессарабського питання перед урядом королівської Румунії тривала. Це стало важливою обставиною впродовж травня-червня 1918 р. – під час активного нотного обміну між Києвом та Яссами, де тимчасово продовжував перебувати румунський уряд. Так, 18 травня 1918 року зовнішньополітичне відомство Української Держави надіслало уряду королівської Румунії в Яссах нову ноту – № 2928 – із семи пунктів, яка спровокувала розгорнуту відповідь румунської сторони щодо бачення нею політичного статусу Бессарабії загалом і щодо історичних, статистичних та етнічних аспектів населення по обидва береги Дністра – українців на правому та румунів – на лівому.

Через місяць – 19 червня 1918 р. – з Ясс до Києва було надіслано чергову розгорнуту ноту-відповідь за підписом того ж Міністра закордонних справ Румунії К. Аріона, в якій не лише окремими пунктами було надано відповідь українській стороні, але й роз'яснено румунську позицію з

багатьох аспектів, пов'язаних з офіційним визнанням румунської колонізації територій, розташованих на схід від Прута і навіть до Бугу. Водночас важливим є те, що в румунській ноті вперше визнано факт існування в Бессарабії українського населення, яке «поселилося у Хотинському повіті та на правому березі Дністра». Загалом, як зазначалося у документі, «в Бессарабії чисельність українців сягає 210 000 осіб» [25].

Отже, перший етап розвитку українсько-румунських відносин позначився жвавим обговоренням, зокрема у формі офіційного обміну нотами між зовнішньополітичними відомствами УНР та Королівства Румунія, проблематики національних меншин, зокрема українців Бессарабії, що отримало очевидне політичне забарвлення, домінуючи навіть над розглядом нагальних для того часу питань військового характеру.

Другий етап еволюції українсько-румунських дипломатичних відносин пов'язаний зі зміною керівництва та складу дипломатичної місії Української Держави в Румунії у період гетьмана П.Скоропадського.

Поспішне відкликання М. Галагана з міста Ясс 2 травня 1918 р. не призвело ані до різкого припинення «нотної війни», як зазначалося вище, між українською та румунською сторонами, ані до призупинення їхніх дипломатичних відносин. Нотою Народного міністерства закордонних справ Української Держави № 3036 від 7 червня 1918 р. офіційним представником Військового міністерства та виконувачем обов'язків Генерального консула Української Держави в Румунії був призначений К. Чеботаренко [26], який до того перебував у Румунії як військовий комісар і був добре обізнаний із ситуацією у цій країні. До штатного розпису Генерального консульства були включені чотири посади: Генерального консула, консула, секретаря й кур'єра [27].

У своїй подвійній іпостасі, на початку діяльності, К. Чеботаренко надавав перевагу військовим справам. Так, у червні 1918 року він призначив трьох військових комісарів Української Держави в тих регіонах Румунії, де українська сторона мала особливий інтерес із військового погляду, а саме: у м. Ботошани, що в північно-східній частині Румунії, комісаром Української Держави став С. Білецький, до компетенції якого входило розв'язання нагальних проблем охорони та виведення військового майна колишньої 9-ї армії царської Росії [28]; у м. Роман, розташованого в східній частині Румунії, військовим комісаром був призначений Гончаренко, якому було доручено зайнятися проблемами дислокації колишньої 4-ї російської армії; у м. Кишинів, яке опинилось у складі Великої Румунії у березні 1918 р., комісаром став Ямковий, уповноважений вирішувати консульські питання в регіоні [29].

Великою заслугою К. Чеботаренка було те, що він наполягав на розбудові розгалуженої мережі консульських установ Української Держави в

різних регіонах Румунії. Так, у доповідній записці від 29 серпня 1918 р. на адресу тодішнього керівника українського зовнішньополітичного відомства Д. Дорошенка він суттєво обґрунтував необхідність заснування розширеної мережі консульських агенств у всій Румунії. Окрім Генерального консульства Української Держави у Бухаресті, К. Чеботаренко запропонував створити ще сім консульств та віце-консульств у таких румунських містах: консульства – у Яссах, Галацах, Кишиневі, а в Суліні, Дорогої, Бельцах і Акермані – віце-консульства [30].

Слід підкреслити, що за умов відсутності повноцінної дипломатичної місії Української Держави в Румунії, Генеральному консульству та українським консульським установам у зазначених вище містах сусідньої країни довелося вирішувати набагато ширше коло питань, ніж суто консульського характеру. Це передусім захист інтересів місцевих українських громад та розв'язання значних проблем економічного характеру.

З іншого боку, щоб всебічно поглиблювати українсько-румунські відносини, зокрема задля підготовки необхідної тоді двосторонньої економічної угоди, на початку вересня 1918 р. до Києва прибула тимчасова дипломатична місія Румунії на чолі з А. Концеску. Його прийняв тодішній Міністр закордонних справ Д. Дорошенко, який «висловив задоволення з приводу призначення румунського дипломатичного представника у Києві, навіть на тимчасовій основі». Керівник зовнішньополітичного відомства, як писав у своїх мемуарах А. Концеску, також висловив сподівання, що «після обміну постійними дипломатичними представництвами між двома столицями усі спірні питання буде легше вирішити в дружній атмосфері». У цьому контексті Д. Дорошенко проінформував А. Концеску про ноту, попередньо надіслану МЗС Української Держави на адресу Ради Міністрів Королівства Румунія в Яссах із проханням до румунської сторони якомога швидше визнати Українську державу, висловлюючи також необхідність взаємного призначення постійних дипломатичних представництв двох сусідніх країн. Зі свого боку, А. Концеску також мав повноваження від Міністра закордонних справ К. Аріона заявити про те, що «Королівський уряд підтримує прагнення Українського уряду започаткувати дипломатичні відносини між Румунією та Україною й що ідею взаємного відрядження дипломатичних місій у Ясси та до Києва можна вважати абсолютно здійсненою». Керівник румунської тимчасової дипмісії розкрив і власне бачення реалізації такого проекту: він зазначив, що румунська сторона чекає призначення постійного представника Української Держави в Румунії, після чого його тимчасова місія перетвориться на постійне дипломатичне представництво Королівства Румунія в Києві [31].

Упродовж вересня 1918 р. А. Концеску розгорнув у Києві активну діяльність, зокрема, що стосується підготовки до підписання економічної угоди

між двома країнами. 28 вересня того ж року він був прийнятий Гетьманом України П. Скоропадським [32]. На зустрічі, як цього вимагає протокольний етикет, був присутній і Д. Дорошенко. Зі свого боку, Гетьман порушив питання щодо визнання Королівством Румунія Української Держави, про що попросив А. Концеску поклопотати перед королем Румунії Фердинандом I та Радою Міністрів королівства. Так, керівник тимчасової румунської дипмісії запевнив П. Скоропадського в повній підтримці очікувань української сторони та проінформував про процес переговорів із підготовки до підписання двосторонньої економічної угоди.

У цьому контексті слід зазначити, що українсько-румунські переговори з економічної проблематики тривали до початку третьої декади жовтня 1918 року. 24 жовтня того ж року до м. Ясси спеціальним потягом за маршрутом Київ–Бендери–Ясси прибула постійна Надзвичайна дипломатична місія Української Держави в Румунії на чолі з генерал-майором В. Дашкевич-Горбацьким. Однією з його нагальних завдань було підписання економічної угоди між двома сусідніми країнами. Тому не випадковим став той факт, що того ж дня В. Дашкевич-Горбацький та К. Аріон підписали довгоочікувану економічну угоду, яка відкрила реальні можливості для започаткування жвавого торговельного обігу між двома країнами. За короткий час Румунія придбала в Україні 2 млн пудів цукру (3200 вагонів) і 500 тис. пудів зерна (800 вагонів), а українська сторона імпортувала з Румунії 25 вагонів бензину та 12 вагонів мастильних матеріалів [33].

До складу нової дипмісії Української Держави в Румунії входили, окрім самого В. Дашкевича-Горбацького як її глави, радник-посланник Коштравець, юрист-міжнародник М. Догельяк перший секретар, С. Де-Вітт – аташе, лейтенант В. Маєвський – ад'ютант глави місії, а також її генеральний секретар, полковник П. Невадовський, який змінив К. Чеботаренка на посаді Генерального консула Української Держави в Румунії. Пізніше К. Чеботаренко став виконувачем обов'язків Генерального консула УНР періоду Директорії в Яссах. Це стало визнанням його заслуг на дипломатичній ниві перед Україною.

26 жовтня 1918 р. В. Дашкевич-Горбацький був прийнятий тодішнім Головою Ради Міністрів Королівства Румунія, колишнім представником румунського уряду при Центральній Раді УНР К. Коанде. З ініціативи української сторони, вони обговорили найближчу можливість офіційного визнання Королівством Румунія Української Держави. Зі свого боку, К. Коанде висловив упевненість у тому, що «дипломатичні відносини між Румунією та Україною найближчим часом стануть нормальними і тривалими» [34].

Незабаром румунська тимчасова місія була перетворена на постійне Дипломатичне представництво Королівства Румунія в Українській Державі.

Важливим результатом обміну постійними дипломатичними місіями та їх інтенсивної роботи стало те, що 28 жовтня 1918 р. Королівство Румунія офіційно визнало Українську Державу на чолі з гетьманом П. Скоропадським, як результат фактичного визнання Києвом статусу-кво Бессарабії шляхом підписання зазначеної вище економічної угоди [35].

3 листопада 1918 р. Надзвичайна дипломатична місія Української Держави в Румунії на чолі з В. Дашкевичем-Горбацьким здійснила офіційну зустріч із королем Румунії Фердинандом I. Останній висловив задоволення підписанням економічної угоди між двома країнами та встановленням дипломатичних відносин між Яссами та Києвом, що свідчило про взаємну зацікавленість сторін до поглиблення двосторонніх стосунків.

Проте різка зміна геополітичної ситуації в регіоні та в Європі загалом у зв'язку із наближенням завершення Першої світової війни та, у цьому контексті, падіння режиму П. Скоропадського 14 листопада 1918 р. прискорило завершення перебування Надзвичайної дипломатичної місії Української Держави в Румунії: 4 листопада 1918 р. В. Дашкевич-Горбацький та більшість його підлеглих поспішно залишили м. Ясси і відбули до Києва, чим і завершився другий етап українсько-румунських дипломатичних відносин.

Третій етап розвитку українсько-румунських дипломатичних зв'язків настав після падіння режиму П. Скоропадського в листопаді 1918 року. Так, з 20 грудня 1918 р. до 7 січня 1919 р. Бухарест, куди після завершення Першої світової війни повернувся король Фердинанд I та румунський уряд, відвідав відомий тоді в Україні науковець та політичний діяч К. Мацієвич на чолі української делегації у складі В. Прокоповича, І. Фещенка-Чопівського, А. Марголіна та Ю. Соколовського. У результаті проведених з румунськими офіційними представниками переговорів було отримано запевнення у тому, що Бухарест буде підтримувати прагнення України стати незалежною державою на майбутній Паризькій мирній конференції й те, що Румунія не буде втручатись у внутрішні справи УНР.

16 січня 1919 р. румунську столицю відвідав майбутній керівник Надзвичайної дипломатичної місії УНР періоду Директорії Ю. Гасенко, якому румунська проблематика була відомою – у Києві він працював із військовими полоненими австро-угорської армії румунського походження, для яких підтримав, зокрема, видання газети «Роминія Марє» («Велика Румунія»).

25 січня 1919 р. Ю. Гасенко очолив повноцінну Надзвичайну дипломатичну місію УНР періоду Директорії. Йому було доручено передати Кабінету Міністрів Королівства Румунія «Ноту Директорії УНР до всіх народів та урядів світу» про зміну політичного режиму в Україні. До складу нової Надзвичайної дипломатичної місії УНР увійшли радник В. Піснячевський, секретарі В. Онацевич, В. Медзянковський (Мідзяновський), аташе Ю. Бі-

лець, урядовці О. Кравець, П. Коломакі-Танченко, друкарка Пархоменко. Проте у травні 1919 року, через демарш української дипмісії на знак протесту проти участі Румунії в бойових діях на території Західно-Української Народної Республіки (захоплення Покуття впродовж травня-серпня 1919 р.), майже всі члени місії змушені були залишити країну акредитації.

Є важливим зазначити про маловідомий факт того, що в березні-квітні 1919 р. у Бухаресті перебувала спеціальна дипломатична місія ЗУНР у складі доктора наук С. Витвицького, професора Г. Тимощука, експерта – професора С. Цуркановича та перекладача О. Кульчицького. Місія вела переговори з міністром закордонних справ Румунії того часу Й. Бретіану та керівником французької військової місії в Румунії, генералом А. Бертелло щодо Буковини, ліквідації загрози окупації Румунією Східної Галичини та спільних дій проти більшовиків.

Починаючи з 21 липня 1919 р. Надзвичайну дипломатичну місію УНР доби Директорії очолив міністр закордонних справ УНР (13 лютого – 9 квітня 1919 р.) професор К. Мацієвич. Тоді до складу місії входили радник І. Фещенко-Чопівський, секретарі Л. Геркен, М. Любимський, Ф. Буткевич, військовий аташе П. Мамчур, урядовці О. Кравець, П. Коломак, Л. Чопівський, завідувач прес-служби Д. Маєр-Михальський, а також вільнонаймані службовці – генерал-майор В. Зелінський, водій К. Рафалович, механік А. Червінський, вістовий І. Убович. Це була найбільш численна та професійна місія УНР у Румунії. У лютому 1920 року з реорганізованої Військової місії УНР при Надзвичайній дипломатичній місії була створена військова секція в складі генерал-поручника С. Дельвіга, радника – полковника Д. Антончука, секретарів – хорунжих В. Трепке та його дружини О. Трепке, сотників М. Даньківа, О. Долинюка, Я. Чайківського та Михальського. До Місії належав також контр-адмірал М. Остроградський, який у квітні 1920 р. був призначений ще й уповноваженим Уряду УНР у справах військового та торговельного мореплавства півдня України. Представником Надзвичайної дипломатичної місії у Чернівцях був спочатку доктор права М. Догомиля, потім – підполковник Є. Луговий, секретарем – Л. Івасюк, консулами у Кишиневі – професор І. Ганицький, полковник І. Мінзаренко, М. Шереметевський-Шереметєв, а в Яссах – К. Чеботаренко. З часом військовим аташе УНР у Кишиневі став полковник П. Мамчур, сином якого є Е. Манчур (прізвище змінив свідомо, щоб уникнути репресій НКВД у 1944 р.) – у 70–80-х роках ХХ століття став послом Румунії у низці зарубіжних країн, а зараз керує Асоціацією протоколу Румунії.

Особливістю діяльності Надзвичайної дипломатичної місії УНР доби Директорії на чолі з К. Мацієвичем було те, що вона виявилася найбільш тривалою в часі (до 1923 р.), налагодила небувалі до того часу приязні відносини з румунською офіційною владою та користувалася найбільш мож-

ливою підтримкою з боку Бухареста. К. Мацієвичу та членам української дипломатичної місії були створені сприятливі умови для представлення інтересів УНР доби Директорії в Румунії та у світі через, відповідно, акредитованих у Бухаресті зарубіжних дипломатів, фактично для необмеженої роботи українських дипломатів з румунською пресою та широкою публікою країн акредитації, розширення торговельно-економічних стосунків, надання матеріальної, організаційної та моральної допомоги цивільним та військовим емігрантам і біженцям з України (до 15 тис. осіб), а також для систематичного безперешкодного інформування Києва щодо політичних подій та процесів, що тим часом відбувалися в Румунії та навколо неї. Крім цього, для потреб Надзвичайної дипломатичної місії УНР доби Директорії в центрі Бухареста, на вул. Каля Доробанцілор, 72 румунська влада виділила одне з найпрестижніших приміщень – адаптований для класичної амбасад триповерховий комплекс з подвійним в'їздом-виїздом і з просторим внутрішнім подвір'ям для прийняття гостей та проведення офіційних прийомів (на сьогодні в цьому приміщенні розташовано посольство Туреччини в Бухаресті). За оцінкою румунських фахівців, це був найбільш сприятливий період розвитку українсько-румунських відносин упродовж 1917–1923 рр.

Така специфічна ситуація пояснювалася визнанням де-факто в підписаному К. Мацієвичем 26 липня 1919 р. Меморандумі на адресу румунського уряду тогочасного українсько-румунського кордону, встановленого після створення Королівства Румунія 1 грудня 1918 р. «Український уряд, – зазначалось, зокрема, у Меморандумі, – заявляє про те, що не бажає обговорювати питання щодо сучасного кордону між двома державами, вважаючи Дністер остаточним кордоном між ними та прагнучи встановити на цьому кордоні найкращі добросусідські відносини». Це не була випадковість чи непередбачений «дипломатичний інцидент».

По-перше, готовність УНР доби Директорії визнати новий кордон між Королівством Румунія та Українською Народною Республікою раніше, у квітні 1919 р., оприлюднив у румунській пресі консул УНР у Кишиневі, полковник І. Мінзаренко, який, зокрема, заявив, що єдиним бажанням українців є жити в дружбі з румунами, від яких вони очікують допомогу та підтримку.

По-друге, це був попередньо погоджений з Києвом крок. Меморандум було передано румунській стороні через тиждень після прибуття К. Мацієвича до Бухареста для отримання від Румунії реальної військової та логістичної допомоги у протистоянні новій хвилі більшовицької агресії того часу. Проте очікувана допомога й цього разу не дійшла, попри всі попередні обіцянки. Максимальну підтримку з боку Румунії тоді було зведено до несупротиву українській військовій еміграції, яка шукала притулок в сусідній країні від більшовицької навали.

Проте більшовицька окупація України та провал військово-політичних змагань за незалежність України впродовж 1917–1921 рр. призвели до припинення в 1923 р. існування Надзвичайної дипломатичної місії УНР доби Директорії в Королівстві Румунія. Як результат, до середини 1920-х рр. в Румунії залишилося лише кілька співробітників останньої, які брали активну участь у громадському житті української еміграції. Задля цього в Бухаресті було створено Український допомоговий комітет на чолі з полковником Г. Порохівським та з активними філіями у головних містах міжвоєнної Румунії.

Отже, українсько-румунські дипломатичні відносини впродовж 1917–1923 рр. пройшли три етапи, які збіглися в часі зі змінами політичних режимів у самій Україні. Кожен з них мав власні характерні риси, а саме: для періоду УНР Центральної Ради – це налагодження двосторонніх військово-дипломатичних відносин та жвава «нотна війна» з бессарабського питання; для Української Держави періоду гетьмана П. Скоропадського – це створення розгалуженої мережі консульських установ України в королівській Румунії, зокрема в Кишиневі, а також підписання 24 жовтня 1918 р. в Яссах Угоди про економічне співробітництво між Українською Державою та Королівством Румунія; для УНР періоду Директорії – це виведення українсько-румунських дипломатичних відносин до повноцінного класичного рівня та захист Надзвичайною дипмісією УНР в Бухаресті інтересів чисельної української громади Румунії та багатотисячної української військової еміграції, яка опинилася на території сусідньої країни внаслідок поразки військово-політичних змагань за створення незалежної Української Держави.

Натомість спільною характерною рисою усіх дипломатичних місій України в Румунії періоду 1917–1923 рр. було представлення та захист інтересів мільйонного українського етносу, який, переважно, не з власної волі опинився в адміністративних кордонах Королівства Румунія того часу.

1. Шульгин О. Сторінки споминів // Тризуб. – 1927. – № 46. – С. 7.
2. Головченко В.І. Поза межами можливого: дипломатія УНР у боротьбі за незалежну національну державу / Володимир Іванович Головченко // Україна дипломатична. – Київ, 2017. – (Науковий щорічник). – С. 65.
3. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 2592. – Оп. 1, спр. 123. – Арк. 6.
4. Там само. – Спр. 60. – Арк. 5.
5. Harea V. Basarabia pe drumul Unirii. Amintiri și comentarii. – Iași. Editura Eminescu. – 1995. – P. 186.
6. Radio România Internațional. 16 iulie 2014, 07:25:00.
7. ЦДАВО України. – Ф. 2592. – Оп. 4, спр. 4. – Арк. 2.
8. Intervenția Armatei României în Basarabia în 1918 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: https://ro.wikipedia.org/wiki/Interven%C8%9Bia_Armatei_Rom%C3%A2niei_%C3%AEn_Basarabia_%C3%AEn_1918.
9. ЦДАВО України. – Ф. 2592. – Оп. 1, спр. 59. – Арк. 3.
10. Цит. за: Кройтор В. Бессарабська проблема в українсько-румунських політичних відносинах 1917–1918 рр. // Історія в школі. – 2001. – № 1. – С. 5.

11. *Боечко В.Д.* Спільна боротьба трудящих України і Молдавії проти інтервенції військ королівської Румунії в Бессарабію (грудень 1917 – лютий 1918 рр.) // Український історичний журнал. – 1988. – № 1. – С. 55.
12. Цит. за: Піддубний І.А. З історії українсько-румунських відносин (1918–1919 рр.) // Історико-політичні проблеми сучасного світу. Том 8. – Чернівці. – 2001. – С. 66.
13. *Florin-Răzvan Mihai.* Minoritatea ucraineană din România (1918–1940). Teza de doctorat. Coordonator științific – prof. dr. Dinu C. Giurescu. – București. – 2011. – P. 33.
14. *Дорошенко Д.* Історія України 1917–1923 рр. – К.: Темпора, 2002. – Т. 2. – С. 139.
15. ЦДАВО України. – Ф. 2592. – Оп. 1, спр. 33. – Арк. 16.
16. *Florin-Răzvan Mihai.* Minoritatea ucraineană din România (1918-1940)... – P. 27.
17. Ibid. – P. 36.
18. Історія української дипломатії: перші кроки на міжнародній арені (1917-1924 рр.). Документи і матеріали. – К.: Видавництво гуманітарної літератури, 2010. – С. 130.
19. Там само.
20. Там само. – С. 128.
21. Там само. – С. 129–130.
22. ЦДАВО України. – Ф. 2592. – Оп. 1, спр. 122. – Арк. 32.
23. Там само.
24. Там само. – Арк. 58.
25. Nota Ministerului Afacerilor Externe al României către Guvernul Republicii Ucraina, în problema Basarabiei // Karețki A., Pricop A. Lacrima Basarabiei. – Chișinău: „Știința”, 1993. – P. 111–124.
26. *Каптару В.* Румунсько-українські дипломатичні відносини в 1917–1923 роках // Україна–Румунія: 20 років дипломатичних зносин. – Київ-Бухарест. – 2012. – С. 72.
27. Історія української дипломатії... – С. 235.
28. *Каптару В.* Румунсько-українські дипломатичні відносини в 1917–1923 роках. – С. 73.
29. *Матяш І.* Українська консульська служба 1917–1923 рр. як державний інститут: становлення, функціонування, персоналії. – К.: Інститут історії України НАН України, 2016. – С. 218.
30. Там само. – С. 218–219.
31. Див.: Каптару В. Румунсько-українські дипломатичні відносини в 1917–1923 роках. – С. 73.
32. Там само.
33. «Glasul Bucovinei». – Anul I. – Nr. 9, 19 noiembrie 1918.
34. *Каптару В.* Румунсько-українські дипломатичні відносини в 1917–1923 роках. – С. 74.
35. *Головченко В.* Поза межами можливого: дипломатія УНР у боротьбі за незалежну національну державу... – С. 69.

Teofil RENDIUK,
*Doctor of Historical Sciences,
Director of the Institute of Good Neighbourliness,
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary*

ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF UKRAINIAN-ROMANIAN RELATIONS IN 1917–1923: MILESTONES AND PERSONALITIES

Abstract. The article analyses three main stages and features of the establishment and development of Ukrainian-Romanian relations in 1917–1923. The first stage covers military and diplomatic relations between the Kingdom of Romania and the Ukrainian People's Republic during the time of the Central Council of Ukraine (July 1917 – May 1918); the second one refers to the diplomatic relations of the Ukrainian State during the period of Hetman P. Skoropadskyi (June 1918 – December 1918); the third one corresponds to the UPR during the period of the Directorate of Ukraine (January 1919–1923).

Each stage has its unique features, namely: the period of the UPR under the Central Council is characterised by the establishment of bilateral military-diplomatic relations and an attempt to resolve the Bessarabia issue; the Ukrainian State during the period of Hetman P. Skoropadskyi is marked by the creation of an extensive network of Ukrainian consular offices in the Kingdom of Romania, the signing in Iasi of the Agreement on Economic Cooperation between the Ukrainian State and the Kingdom of Romania; the UPR of the Directorate period is defined by the development of Ukrainian-Romanian diplomatic relations to the full-fledged classical level and protection of interests of the extensive Ukrainian community in Romania and the Ukrainian military emigration numbered many thousands, which has been found in the territory of a neighbouring country after the defeat in the military-political competition for the creation of independent Ukrainian State.

The article emphasizes that a common distinctive thing about all Ukrainian diplomatic missions in Romania during the period of 1917–1923 has been the introduction and protection of interests of multi-million Ukrainian ethos that was found within the administrative boundaries of the Kingdom of Romania of that time.

The article summarises achievements of Ukrainian diplomacy in Romania and failures that in the long run have had far-reaching negative effect.

Keywords: Ukrainian People's Republic, Ukrainian State, Kingdom of Romania, military-diplomatic relations, Extraordinary diplomatic mission, General Consulate, Agreement on Economic Cooperation, Ukrainian community.